

Nya och förväntade öronvivelarter (Coleoptera: Otiorhynchini) på prydnadsbuskar i Sverige

Under de senaste åren har bladkantgnag, typiska för öronvivelar, uppmärksammats i allt större utsträckning på prydnadsbuskar i södra Sverige, framför allt på syren och liguster. Vid en inventering i Skåne visade det sig att två nya arter av öronvivelar har etablerat sig i området. *Otiorhynchus smreczynskii* hade orsakat majoriteten av skadorna på både syren och liguster. En för landet helt ny öronvivelart, *Dodecasticus inflatus*, var etablerad på en lokal i Helsingborg. Fynd av öronvivelarter i nya områden publiceras ofta, framför allt från Tyskland, Nederländerna och Danmark.

Släktena *Otiorhynchus* och *Dodecasticus* brukar benämnas öronvivelar. De har fått sitt svenska namn från snytets form, där antennerna sitter fästade i en öronformad grop, fullt synlig från ovansidan. Under de senaste åren har bladkantgnag, typiska för släktet *Otiorhynchus*, uppmärksammats i allt större utsträckning på prydnadsbuskar i södra Sverige, framför allt på syren (*Syringa vulgaris*) och liguster (*Ligustrum vulgare*). Dessa växtslag har hos oss inte tidigare angripits av öronvivelar i nämnvärd omfattning.

Figur 1. Gnag av *O. smreczynskii* på syren (t.v.) och liguster (t.h.).

Öronvivelarnas ekologi

Hos flertalet arter är endast honor kända och fortplantningen sker hos dessa partenogenetiskt (utan befruktning). I flera fall är hanar kända

från sydliga breddgrader, men uppe i norr har dessa inte påträffats. Djurens täckvingar är sammanväxta vilket gör att de saknar flygförmåga och spridning sker genom att de kryper på marken eller uppe i värdväxternas blad- och grenverk, där de också gör sina näringsgnag. De adulta öronvivelarna gnager från bladkanten och inåt, och skadorna kan liknas vid klippta märken (se figur 1). De flesta *Otiorhynchus*-arter är nattaktiva och gömmer sig i jorden under dagtid.

De mest betydelsefulla skadorna finns i regel under jordytan; arternas larver lever av värdväxtens rötter eller underjordiska växtdelar. Larverna är korta, krumböjda och saknar ben, till färgen vitaktiga med svart, brunt eller rödbrunt huvud.

Öronvivelar är ofta inte särskilt selektiva beträffande värdväxter. Det är vanligt att våra inhemska arter *O. sulcatus* och *O. ovatus* (fig. 2) orsakar skador på både vedartade och örtartade växter. Storskalig spridning sker framför allt med människans hjälp och många arter har oavsiktligt transporterats med växtmaterial över stora delar av jorden.

Figur 2. *O. sulcatus* (t.v.) och *O. ovatus* (t.h.).

Insamling av vivlar

De viktigaste metoderna för att samla in öronvivlar är att placera fallfällor under buskar, eller att nattetid banka buskar över en duk. Många arter kommer fram flera timmar efter solnedgången, och effektivast har visat sig vara nattfångst på sensommaren mellan 22:30 och 1:00. Vår inventering genomfördes i västra Skåne under sensommaren 2009, då vivlar insamlades nattetid genom bankning på åtta platser med kända gnagskador på syren och/eller liguster. Denna del utfördes som ett examensarbete vid LTJ-fakulteten, SLU i Alnarp. I en andra del har vi genom litteraturstudier försökt ringa in andra potentiella skadegörare och leta fram fakta om deras biologi och hur arterna kan kännas igen. Artbestämning av insamlade vivlar gjordes av C. Fägerström, Zoologiska museet i Lund.

Inventeringsresultat

Den för Sverige relativt nya arten *Otiorhynchus smreczynskii* Cmoluch, 1968 (fig. 3) visade sig vara den mest allmänna i inventeringsområdet. Denna art var talrikast på sju av de åtta lokalerna och hade orsakat majoriteten av de rapporterade skadorna både på syren och liguster. Tidigare har enstaka förekomster av denna art rapporterats. Nu är arten helt dominerande, och skadorna uppmärksammas allt mer av trädgårdsägare.

Arten har sitt ursprung i Ukraina och Vitryssland, men har snabbt spridit sig i Tyskland sedan 1946. Därefter har arten också etablerat sig i Danmark och i Sverige gjordes det första fyndet på 1990-talet. Inventeringsresultaten tyder på att arten nu är väletablerad i västra Skåne. I Sverige näringsgnager arten främst på liguster och syren, men den har antagligen en vidare värdväxtkrets.

Arten är 4,5-5 mm lång och brun-brunröd med ljusare ben. Täckvingar och halssköld är tunt täckta med smala fjäll. I fält kan man skilja den från ljusa exemplar av *O. ovatus* genom de

Foto: C Fägerström

Figur 3. *Otiorhynchus smreczynskii*.

rundare och bredare täckvingarna, samt att halsskölden saknar de för *O. ovatus* karaktäristiska längsgående åsarna. Fortplantningen sker partenogenetiskt.

Överraskande nog hittades på en lokal ett stort antal *Dodecastichus inflatus* (Gyllenhal, 1834) (tidigare *Otiorhynchus inflatus*) (fig. 4), en art som inte tidigare gjort sig känd som skadegörare på trädgårdsväxter i Västeuropa. Arten förekom i ett villakvarter i Helsingborg. Antagligen har den funnits på platsen under en längre tid, då de gnagskador som noterades är omfattande och finns spridda inom en större del av området. Gnag hade gjorts framförallt på liguster, men även på rysk kornell (*Cornus alba*) och benved (*Euonymus japonicus*).

Foto: C Fägerström

Figur 4. Hane t.v. och hona t.h. av *Dodecastichus inflatus*.

D. inflatus har sin naturliga utbredning i bergstrakterna i södra Polen samt i de östra alptrakterna. I sin naturliga biotop är det en skogslevande art som antagligen lever polyfagt på diverse träd och buskar. I Polen finns arten också på några platser längs floden Wisła ut mot Östersjökusten. Dessa nordliga populationer lever ofta i trädgårdsmiljöer.

Kunskapen om *D. inflatus* som skadegörare på trädgårdsväxter är begränsad. Eftersom arten inte är känd från de norra delarna av Västeuropa, ligger det nära till hands att misstänka att arten importerats till Sverige med växter från norra Polen.

D. inflatus är en mellanstor art, 5-9 mm. Den är svart eller mörkt brun med anhopningar av gyllengula fjäll på täckvingarna, benen rödaktiga med mörkare lårspetsar och fötter. Halsskölden är knottrig över hela ytan. Arten är tvåkönad och de båda könen skiljer sig utseendemässigt kraftigt åt. Honan är mycket bred, medan hanen är smalare och har karaktäristiskt kantiga täckvingar, se figur 4.

Potentiella invandrare

Nedan nämns de sex arter av släktet *Otiorhynchus* som frekvent uppträder som skadegörare på trädgårdsväxter i vårt närområde och som kan förväntas etablera sig här inom den närmsta framtiden.

- *Otiorhynchus tenebricosus* (Herbst, 1784) förekommer över i stort sett hela Europa, från Frankrike och Storbritannien i väster till Ukraina i öst. I Danmark noterades den för första gången 1973. I Sverige finns populationer i Alnarpsparken norr om Malmö samt i Stockholmsområdet. I litteraturen anges arten leva på liguster och syren, och den sistnämnda är främsta värdväxt i Alnarpsparken.
- *Otiorhynchus salicicola* (Heyden, 1908) har sitt ursprung i området kring Alperna, men har sedan 1994 etablerat sig i plantskolor i Nederländerna. Under 2000-talet spred sig arten snabbt över stora delar av Tyskland. Sedan 2006 förekommer arten även på flera lokaler i Danmark, där den hittats i stor mängd bland annat på *Cotoneaster frigidus* och liguster. I Sverige finns arten i växthusen vid Bergianska trädgården i Stockholm.
- *Otiorhynchus armadillo* (Rossi, 1792), som är mycket närstående och lätt kan förväxlas med *O. salicicola*, har också hittats vid Bergianska trädgården i Stockholm, främst på rosor. Arten är känd som skadegörare i trädgårdar bland annat i Storbritannien och Nederländerna.
- *Otiorhynchus crataegi* (Germar, 1824) har sitt ursprung i Rumänien, f.d. Jugoslavien och Italien, men har spridit sig till Frankrike, England, Nederländerna, Tyskland och Danmark. *O. crataegi* är etablerad så pass nära vår svenska gräns som i Köpenhamnsregionen. Liguster är dess främsta värdväxt, men den angriper även andra växtslag, bland annat syren, snöbär *Symphoricarpos*, eldtorn *Pyracantha* och oxbär *Cotoneaster*.
- *Otiorhynchus dieckmanni* (Magnano, 1979) beskrevs första gången på exemplar insamlade i jordgubbar i Magdeburg, Tyskland. Idag är arten spridd i stora delar av Tyskland, liksom i Nederländerna. Ett fynd gjordes utanför Odense i Danmark 2007, då ett exemplar hittades på liguster. Efterföljande år har arten funnits på lokalen i stort antal. De flesta

fynden av *O. dieckmanni* är från liguster, med enstaka fynd från syren.

- *Otiorhynchus aurifer* (Boheman, 1834) har sitt ursprung i östra och mellersta medelhavsområdet, men har etablerats bland annat i Hamburg-området i Tyskland samt på en lokal i Nederländerna. I Danmark upptäcktes arten 2007 i en förort till Köpenhamn, där ett exemplar kröp på en vägg omgiven av liguster och *Cotoneaster*, men efterföljande år har arten varit mycket talrik på platsen. Arten har inte påträffats i Sverige.

Vad kan vi förvänta oss?

Fler öronvivelarter kommer troligen att etablera sig i Sverige den närmaste tiden, eftersom de nyligen spridits till vårt närområde. De flesta av dessa kommer antagligen inte att orsaka några större skador, men vara till förtret för den trädgårdsägare som drabbas. Vissa arter kan dock, som *O. smreczynskii*, bygga upp mycket stora populationer, där de med ständigt återkommande gnag på rötter och bladverk kan hämma tillväxten eller döda unga plantor. Bekämpning kan bli nödvändigt i plantskolor och garden center, och kanske även i hemträdgårdar.

O. crataegi kommer med stor sannolikhet snart att upptäckas i Sverige, och det är möjligt att dess uppträdande på sikt kan komma att likna det hos *O. smreczynskii*. En annan art att varna för är *O. salicicola*, som har spritt sig snabbt i Tyskland och nyligen noterats i Danmark. *O. salicicola* har mycket stor spridnings- och hotpotential, bland annat beroende på dess långa ägglägningsperiod, som i Tyskland varar från slutet av maj till början av september. Dessutom har arten ett brett spektrum av värdväxter.

Eftersom många av arterna fortplantar sig partenogenetiskt, räcker det i teorin med ett enstaka exemplar för att skapa en ny population. Det behövs mer kunskap om arternas spridningsvägar, på vilket sätt det svenska klimatet är en begränsande faktor för de olika arterna samt hur mycket skador larverna orsakar på rotsystemen.

Elisabeth Kärnestam

Läs mer

Fägerström C, Kärnestam E & Andersson R (2010) Nya och förväntade öronvivelarter (Coleoptera: Otiorhynchini) på prydnadsbuskar i Sverige. *Entomologisk Tidskrift* 131: 37-48

Andersson R (2009) Vivlar på prydnadsbuskar - nya arter eller förändringar i födopreferenser? Examensarbete, SLU. Länk: <http://stud.epsilon.slu.se/831/>

Kontakt

Elisabeth Kärnestam

Adress: Växtskyddsbiologi, Sveriges lantbruksuniversitet, Box 102, 230 53 Alnarp

E-post: elisabeth.karnestam@slu.se

Telefon: 040 415256

Citera gärna, men ange källan: Växtskyddsnotiser 66: 8-11